નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

ચાણક્યનીતિપાળિ

૧. નાનાસત્થો દ્ધતં વક્ખે,
રાજ નીતિ સમુચ્ચયં;
સબ્બ બીજ મિદં સત્થં,
ચાણક્યં સારસઙ્ગહં.

૨. મૂલસુત્તં પવક્ખામિ,
ચાણક્યેન યથોદિતં;
યસ્સ વિઞ્ઞાન મત્તેન,
મૂળ્હો ભવતિ પણ્ડિતો.

૩. વિદ્વત્તં નરપચ્ચઞ્ચ,
નેવતુલ્યં કુદાચનં;
સદેસે પુજ્જતે રાજા,
વિદ્ધ સબ્બત્થ પુજ્જતે.

૪. પણ્ડિતે ચ ગુણા સબ્બે,
મૂળ્હે દોસા હિ કેવલં;
તસ્મા મૂળ્હસહસ્સેસુ,
પઞ્ઞો એકો વિસિસ્યતે.

૫. માતરિવ પરદારેસુ,
પરદબ્બેસુ લેટ્ઠુવ;
અત્તનિવ સબ્બભૂતેસુ,
યો પસ્સતિ સપણ્ડિતો.

૬. કિંકુલેન વિસાલેન,
ગુણહીનો તુ યોનરો;
અકુલિનોપિ સત્થઞ્ઞો,
દેવતાહિપિ પુજ્જતે.

૭. રૂપયોબ્બનસમ્પન્ના ,
વિસાલકુલસમ્ભવા;
વિજ્જાહીના નસોભન્તે,

નિગ્ગન્ધા ઇવ કિંસુકા.

૮. તારાનં ભૂસણં ચન્દો,
નારીનં ભૂસણં પતિ;
પુથબ્યા ભૂસણં રાજા,
વિજ્જા સબ્બસ્સ ભૂસણં.

૯. માતા સત્તુ પિતા વેરી,
યેન બાલો નપાઠિતો;
ન સોભતે સભામજ્ઝે,
હંસમજ્ઝે બકોયથા.

૧૦. વરમેકો ગુણી પુત્તો,
ન ચ મૂળ્હસતેહિપિ;
એકો ચન્દો તમો હન્તિ,
ન ચ તારગણેહિપિ.

૧૧. લાલયે પઞ્ચવસ્સાનિ,
દસવસ્સાનિ તાલયે;
પત્તે તુ સોળસે વસ્સે,
પુત્તં મિત્તંવ આચરે.

૧૨. લાલને બહવો દોસા,
તાલને બહવો ગુણા;
તસ્મા પુત્તઞ્ચ સિસ્સઞ્ચ,
તાલયે ન તુ લાલયે.

૧૩. એકેનાપિ સુવક્ખેન,
પુપ્ફિતેન સુગન્ધિના;
વાસિતસ્સ વનં સબ્બં,
સુપુત્તેન કુલંયથા.

૧૪. એકસ્સાપિ કુવક્ખસ્સ,
કોટરટ્ઠેન અગ્ગિના;
દય્હતે હિ વનં સબ્બં,
કુપુત્તેન કુલં યથા.

૧૫. દૂરતો સોભતે મૂળ્હો,

લમ્બમાન પટાવુતો;
તાવચ્ચ સોભતે મૂળ્હો,
યાવ કિઞ્ચિ નભાસતે.

૧૬. વિસતો અમતં ગાય્હં,
અમેજ્ઝાઅપિ કઞ્ચનં;
નીચતો ઉત્તમા વિજ્જા,
થીરત્નં દુક્કુલાઅપિ.

૧૭. ઉસ્સવે બ્યસનેચેવ,
દુબ્ભિક્ખે સત્તુવિગ્ગહે;
રાજદ્વારે સુસાનેચ,
યો તિટ્ઠતિ સબન્ધવો.

૧૮. પરોક્ખે કિચ્ચહન્તારં,
પચ્ચક્ખે પિયવાદિનં;
વજ્જયે તાદિસં મિત્તં,
વિસકુમ્ભં પયોમુખં.

૧૯. સકિં દુટ્ઠઞ્ચ મિત્તં યો,
પુન સન્ધાતુ મિચ્છતિ;
સમચ્ચુ મુપગણ્હાતિ,
ગબ્ભ મસ્સતરી યથા.

૨૦. ન વિસ્સસે અવિસ્સત્થં,
મિત્તઞ્ચાપિ ન વિસ્સસે;
કદાચિ કુપિતં મિત્તં,
સબ્બદોસં પકાસયે.

૨૧. જાનિયા પેસને ભચ્ચે,
બન્ધવે બ્યસનાગમે;
મિત્તઞ્ચા પદિકાલેચ,
ભરિયઞ્ચ વિભવક્ખયે.

૨૨. ઉપકારગ્ગાહિતેન,
સત્તુનાસત્તુમુદ્ધરે;
પાદલગ્ગં કરટ્ઠેન,
કણ્ટકેનેવ કણ્ટકં.

૨૩. ન મિત્તં કોચિ કસ્સચિ,
ન કોચિ રિપુ કસ્સચિ;
કારણેન હિ ઞાયતિ,
મિત્તાનિ ચ રિપૂ તથા.

૨૪. દુજ્જનો પિયવાદી ચ,
નેતં વિસ્સાસકારણં;
મધુ તિટ્ઠતિ જિવ્હગ્ગે,
હદયે તુ હલાહલં.

૨૫. દુજ્જનો પરિહન્તબ્બો,
વિજ્જાયા લઙ્કતોપિ સં;
મણિના ભૂસિતો સપ્પો,
કિમે સો નભયં કરો.

૨૬. સપ્પો ક્રૂરો ખલો ક્રૂરો,
સપ્પા ક્રૂરતરો ખલો;
મન્તો સધિવસો સપ્પો,
ખલો કેન નિવાય્યતે.

૨૭. નખીનઞ્ચ નદીનઞ્ચ,
સિઙ્ગીનં સત્થપાણિનં;
વિસ્સાસો નેવકાતબ્બો,
થીસુ રાજકુલેસુ ચ.

૨૮. હત્થી હત્થસહસ્સેન,
સતહત્થેન વાજિનો;
સિઙ્ગિનો દસહત્થેન,
ઠાનચાગેન દુજ્જનો.

૨૯. આપદત્થં ધનં રક્ખે,
દારં રક્ખે ધનેહિપિ;
અત્તાનં સતતં રક્ખે,
દારેહિપિ ધનેહિપિ.

૩૦. પરદારં પરદબ્બં,
પરિવાદં પરસ્સ ચ;
પરિહાસં ગુરુટ્ઠાને,

ચાપલ્યઞ્ચ વિવજ્જયે.

૩૧. ચજે એકં કુલસ્સત્થે,
ગામસ્સત્થે કુલં ચજે;
ગામ જનપદસ્સત્થે,
અત્તત્થે પથવિં ચજે.

૩૨. ચલત્યેકેન પાદેન,
તિટ્ઠ ત્યેકેન બુદ્ધિમા;
નાસમિક્ખ્ય પરં ઠાનં,
પુબ્બમાયતનં ચજે.

૩૩. લુદ્ધ મત્થેન ગણ્હેય્ય,
થદ્ધ મઞ્જલી કમ્મુના;
મૂળ્હં છન્દો નુવત્તેન,
તથા તથેન પણ્ડિતં.

૩૪. અત્થનાસં મનોતાપં,
ગેહે દુચ્ચરિતાનિ ચ;
વઞ્ચનઞ્ચ પમાણઞ્ચ,
મતિમા ન પકાસયે.

૩૫. ધનધઞ્ઞપ્પયોગેસુ ,
તથા વિજ્જાગમેસુ ચ;
આહારે બ્યવહારે ચ,
ચત્તલજ્જો સદા ભવે.

૩૬. ધનિનો સોત્થિયો રાજા,
નદી વેજ્જો તુ પઞ્ચમો;
પઞ્ચ યત્ર નવિજ્જન્તે,
તત્ર વાસં નકારયે.

૩૭. યસ્મિંદેસે ન સમ્માનં,
ન પીતિ નચ બન્ધવા;
ન ચ વિજ્જાગમો કોચિ,
તંદેસં પરિવજ્જયે.

૩૮. મનસા ચિન્તિતં કમ્મં,

વચસા નપકાસયે;
અઞ્ઞલક્ખિત કારિયસ્સ,
યતો સિદ્ધિ નજાયતે.

૩૯. કુદેસઞ્ચ કુવુત્તિઞ્ચ,
કુભરિયં કુનદિં તથા;
કુદબ્બઞ્ચ કુભોજ્જઞ્ચ,
વજ્જયે તુ વિચક્ખણો.

૪૦. ઇણસેસોગ્ગિ સેસો ચ,
બ્યાધિસેસો તથેવ ચ;
પુન ચ વડ્ઢતે યસ્મા,
તસ્મા સેસં નકારયે.

૪૧. ચિન્તા જરો મનુસ્સાનં,
વત્થાનં આતપો જરો;
અસોભગ્યં જરો થીનં,
અસ્સાનં મેથુનં જરો.

૪૨. અત્થિ પુત્તો વસે યસ્સ,
ભચ્ચો ભરિયા તથેવ ચ;
અભાવે પ્યતિસન્તોસો,
સગ્ગટ્ઠો સો મહીતલે.

૪૩. દુટ્ઠા ભરિયા સઠં મિત્તં,
ભચ્ચો ચુત્તરદાયકો;
સ સપ્પેચ ગહે વાસો,
મચ્ચુરેવ નસંસયો.

૪૪. માતા યસ્સ ગેહે નત્થિ,
ભરિયાચા પિયવાદિની;
અરઞ્ઞં તેન ગન્તબ્બં,
યથા રઞ્ઞં તથાગહં.

૪૫. ઇણકત્તા પિતા સત્તુ,
માતા ચ બ્યભિચારિની;
ભરિયા રૂપવતી સત્તુ,
પુત્તો સત્તુ અપણ્ડિતો.

૪૬. કોકિલાનં સરો રૂપં,
નારી રૂપં પતિબ્બતા;
વિજ્જા રૂપં કુરૂપાનં,
ખમા રૂપં તપસ્સિનં.

૪૭. અવિજ્જં જીવનં સુઞ્ઞં,
દિસા સુઞ્ઞા અબન્ધવા;
પુત્તહીનં ગહં સુઞ્ઞં,
સબ્બસુઞ્ઞા દલિદ્દતા.

૪૮. અદાતા વંસદોસેન,
કમ્મદોસા દલિદ્દતા;
ઉમ્માદા માતુદોસેન,
પિતુદોસેન મૂળ્હતા.

૪૯. ગુરુ અગ્ગિ દ્વિજાદીનં,
વણ્ણાનં બ્રાહ્મણો ગુરુ;
પતિ રેકો ગુરુત્થીનં,
સબ્બસ્સાભ્યાગતો ગુરુ.

૫૦. અતિદબ્બે હતા લઙ્કા,
અતિમાને ચ કોરવા;
અતિદાને બલીબદ્ધો,
સબ્બમચ્ચન્ત ગહિતં.

૫૧. વત્થહીનો ત્વલઙ્કારો,
ઘતહીનઞ્ચ ભોજનં;
થનહીના ચ યાનારી,
વિજ્જાહીનઞ્ચ જીવનં.

૫૨. ભોજ્જં ભોજનસત્તિ ચ,
રતિસત્તિ વરા થિયો;
વિભવો દાનસત્તિ ચ,
નાપ્પસ્સ તપસો ફલં.

૫૩. પુત્તપ્પયોજના દારા,
પુત્તો પિણ્ડપ્પયોજનો;
હિતપ્પયોજનં મિત્તં,

ધનં સબ્બપ્પયોજનં.

૫૪. દુલ્લભં પાકતિકં વાક્યં,
દુલ્લભો ખેમકરો સુતો;
દુલ્લભા સદિસી જાયા,
દુલ્લભો સજનો પિયો.

૫૫. સેલેસેલે નમાણિક્કં,
મુત્તિકં ન ગજેગજે;
સાધવો ન હિ સબ્બત્ર,
ચન્દનં ન વનેવને.

૫૬. અસોચો નિદ્ધનો પઞ્ઞો,
અસોચો પણ્ડિતબન્ધવો;
અસોચા વિધવા નારી,
પુત્તનત્ત પતિટ્ઠિતા.

૫૭. અવિજ્જો પુરિસો સોચો,
સોચં મેથુન મપ્પજં;
નિરાહારા પજા સોચા,
સોચં રજ્જ મરાજકં.

૫૮. કુલેહિ સહ સમ્પક્કં,
પણ્ડિતેહિ ચ મિત્તતં;
ઞાતીભિ ચ સમં મેલં,
કુબ્બાનો નવિનસ્સતિ.

૫૯. કટ્ઠા વુત્તિ પરાધિના,
કટ્ઠો વાસો નિરાસયો;
નિદ્ધનો બ્યવસાયો ચ,
સબ્બકટ્ઠા દલિદ્દતા.

૬૦. તક્કરસ્સ કુતો ધમ્મો,
દુજ્જનસ્સ કુતો ખમા;
વેસિયા ચ કુતો સ્નેહો,
કુતો સચ્ચઞ્ચ કામિનં.

૬૧. પેસિતસ્સ કુતો માનં,

કોપનસ્સ કુતો સુખં;
થીનં કુતો સતિત્તઞ્ચ,
કુતો મેત્તી ખલસ્સ ચ.

૬૨. દુબ્બલસ્સ બલં રાજા,
બાલાનં રોદનં બલં;
બલંમૂળ્હસ્સ મોનિત્તં,
ચોરાનં અતથં બલં.

૬૩. યો ધુવાનિ પરિચ્ચજ્જ,
અધુવં પરિસેવતિ;
ધુવાનિ તસ્સ નસ્સન્તિ,
અધુવં નટ્ઠમેવ ચ.

૬૪. સુક્કં મંસં થિયો વુદ્ધા,
બાલક્કં તરુણં દધિ;
પભાતે મેથુનં નિદ્દા,
સજ્જુ પાણહરાનિ છ;

૬૫. સજ્જુ મંસં નવન્નઞ્ચ,
બાલા થી ખીરભોજનં;
ઘતમુણ્હોદકઞ્ચેવ,
સજ્જુ પાણકરાનિ છ.

૬૬. સીહાદેકં બકાદેકં,
છ સુના તીણિ ગદ્રભા;
વાયસા ચતુ સિક્ખેથ,
ચત્તારિ કુક્કુટાદપિ.

૬૭. પભૂતમપ્પકિચ્ચં વા,
યોનરો કત્તુમિચ્છતિ;
સંયતનેન કત્તબ્બં,
સીહાદેકં પકિત્તિતં.

૬૮. સબ્બિન્દ્રિયાનિ સંયમ,
બકોવ પતિતો જનો;
કાલદેસોપપન્નાનિ,
સબ્બકિચ્ચાનિ સાધયે.

૬૯. બહ્વાસી સાપ્પસન્તુટ્ઠો,
સુનિદ્દો સીઘચેતનો;
પભુભત્તો ચ સૂરો ચ,
ઞાતબ્બા છ સુના ગુણા.

૭૦. અવિસ્સામં વહે ભારં,
સીતુણ્હઞ્ચ નવિન્દતિ;
સ સન્તોસો તથા નિચ્ચં,
તીણિ સિક્ખેથ ગદ્રભા.

૭૧. ગુળ્હમેથુનધમ્મઞ્ચ,
કાલેકાલે ચ સઙ્ગહં;
અપ્પમાદમનાલસ્યં,
ચતુ સિક્ખેથ વાયસા.

૭૨. યુદ્ધઞ્ચ પાતરુટ્ઠાનં,
ભોજનં સહ બન્ધુહિ;
થિયં આપદગ્ગતં રક્ખે,
ચતુ સિક્ખેથ કુક્કુટા.

૭૩. કોતિભારો સમત્થાનં,
કિંદૂરં બ્યવસાયિનં;
કો વિદેસો સવિજ્જાનં,
કો પરો પિયવાદિનં.

૭૪. ભયસ્સ કથિતો પન્થો,
ઇન્દ્રિયાનમસંયમો;
તજ્જયો સમ્પદામગ્ગો,
યેનિટ્ઠં તેન ગમ્યતે.

૭૫. ન ચ વિજ્જાસમો બન્ધુ,
ન ચ બ્યાધિસમો રિપુ;
નચાપચ્ચસમો સ્નેહો,
ન ચ દેવા પરં બલં.

૭૬. સમુદ્દાવરણા ભૂમિ,
પાકારાવરણં ગહં;
નરિન્દાવરણા દેસા,

ચારિત્તાવરણા થિયો.

૭૭. ઘતકુમ્ભસમા નારી,
તત્તઙ્ગાર સમો પુમા;
તસ્મા ઘતઞ્ચ અગ્ગિઞ્ચ,
નેકત્ર થપયે બુધો.

૭૮. આહારો દ્વિગુણો થીનં,
બુદ્ધિ તાસં ચતુગ્ગુણો;
છગુણો બ્યવસાયો ચ,
કામોચટ્ઠગુણો મતો.

૭૯. જિણ્ણમન્નં પસંસેય્ય,
ભરિયં ગતયોબ્બનં;
રણા પચ્ચાગતં સૂરં,
સસ્સઞ્ચ ગેહમાગતં.

૮૦. અસન્તુટ્ઠા દ્વિજા નટ્ઠા,
સન્તુટ્ઠાઇવ પાથિવા;
સલજ્જા ગણિકા નટ્ઠા,
નિલ્લજ્જા ચ કુલિત્થિયો.

૮૧. અવંસપતિતો રાજા,
મૂળ્હપુત્તો ચ પણ્ડિતો;
અધનેન ધનં પાપ્ય,
તિણંવ મઞ્ઞતે જનં.

૮૨. બ્રહ્મહાપિ નરો પુજ્જો,
યસ્સત્થિ વિપુલં ધનં;
સસિનો તુલ્યવંસોપિ,
નિદ્ધનો પરિભૂયતે.

૮૩. પોત્થકટ્ઠા તુ યાવિજ્જા,
પરહત્થગતં ધનં;
કિચ્ચકાલે સમુપ્પન્ને,
ન સાવિજ્જા ન તદ્ધનં.

૮૪. પાદપાનં ભયં વાતા,

પદ્માનં સિસિરા ભયં;
પબ્બતાનં વજીરમ્હા,
સાધૂનં દુજ્જના ભયં.

૮૫. પઞ્ઞે નિયુજ્જમાને તુ,
સન્તિ રઞ્ઞો તયોગુણા;
યસો સગ્ગનિવાસો ચ,
વિપુલો ચ ધનાગમો.

૮૬. મૂળ્હે નિયુજ્જમાનેતુ,
ખત્તિયસ્સાગુણા તયો;
અયસો ચત્થનાસો ચ,
નરકે ગમનં તથા.

૮૭. બહૂમૂળ્હસઙ્ઘાતેહિ,
અઞ્ઞોઞ્ઞપસુવુત્તિભિ;
પચ્છાદ્યન્તે ગુણા સબ્બે,
મેઘેહિવ દિવાકરો.

૮૮. યસ્સ ખેત્તં નદીતીરે,
ભરિયાપિ પરપ્પિયા;
પુત્તસ્સ વિનયો નત્થિ,
મચ્ચુરેવ નસંસયો.

૮૯. અસમ્ભાબ્યં નવત્તબ્બં,
પચ્ચક્ખમપિ દિસ્સતે;
સિલા તરતિ પાનીયં,
ગીતં ગાયતિ વાનરો.

૯૦. સુભિક્ખં કસકે નિચ્ચં,
નિચ્ચં સુખ મરોગિકે;
ભરિયા ભત્તુ પિયા યસ્સ,
તસ્સ નિચ્ચોસ્સવં ગહં.

૯૧. હેલસ્સ કમ્મનાસાય,
બુદ્ધિનાસાય નિદ્ધનં;
યાચના માનનાસાય,
કુલનાસાય ભોજનં.

૯૨. સેવિતબ્બો મહાવક્ખો,
ફલચ્છાયા સમન્વિતો;
યદિ દેવા ફલં નત્થિ,
છાયા કેન નિવારયે.

૯૩. પઠમે નજ્જિતા વિજ્જા,
દુતીયે નજ્જિતં ધનં;
તતીયે નજ્જિતં પુઞ્ઞં,
ચતુત્થે કિંકરિસ્સતિ.

૯૪. નદીકૂલેચ યે વક્ખા,
પરહત્થગતં ધનં;
કિચ્ચં થીગોચરં યસ્સ,
સબ્બં તં વિફલં ભવે.

૯૫. કુદેસમાસજ્જ કુતોત્થસઞ્ચયો,
કુપુત્તમાસજ્જ કુતો જલઞ્જલી;
કુગેહિનિં પાપ્ય ગહે કુતો સુખં,
કુસિસ્સમજ્ઝાપયતો કુતો યસો.

૯૬. કૂપોદકં વટચ્છાયા,
સામા થીચિક્કકાલયં;
સીતકાલે ભવે ઉણ્હં,
ગિમ્હકાલે ચ સીતલં.

૯૭. વિસં ચઙ્કમનં રત્તિં,
વિસં રઞ્ઞોનુકુલતા;
વિસં થીપિ અઞ્ઞાસત્તા,
વિસં બ્યાધિ અવેક્ખિતો.

૯૮. દુરધીતા વિસં વિજ્જા,
અજિણ્ણે ભોજનં વિસં;
વિસં ગોટ્ઠી દલિદ્દસ્સ,
વુદ્ધસ્સ તરુણી વિસં.

૯૯. પદોસે નિહતો પન્થો,
પતિતા નિહતા થિયો;
અપ્પબીજં હતં ખેત્તં,

ભચ્ચદોસા હતો પભૂ.

૧૦૦હતમસોત્તિયં સદ્ધં,
હતો યઞ્ઞો ત્વદક્ખિણો;
હતા રૂપવતી વઞ્ઝા,
હતં સેનમનાયકં.

૧૦૧.વેદવેદઙ્ગ તત્તઞ્ઞો,
જપહોમપરાયનો;
આસીવાદવચોયુત્તો,
એસ રાજપુરોહિતો.

૧૦૨કુલસીલગુણોપેતો,
સબ્બધમ્મપરાયનો;
પવીણો પેસનાધ્યક્ખો,
ધમ્માધ્યક્ખો વિધીયતે.

૧૦૩.અયુબ્બેદકતાભ્યાસો,
સબ્બેસં પિયદસ્સનો;
અરિયસીલગુણોપેતો,
એસ વજ્જો વિધીયતે.

૧૦૪.સકિંદુત્ત ગહિતત્થો,
લહુહત્થો જિતક્ખરો;
સબ્બસત્થ સમાલોકી,
પકટ્ઠો નામ લેખકો.

૧૦૫.સમત્તનીતિસત્તઞ્ઞો,
વાહને પૂજિતસ્સમો;
સૂરવીરગુણોપેતો,
સેનાધ્યક્ખો વિધીયતે.

૧૦૬.સુચી વાક્યપટુપ્પઞ્ઞો,
પરચિત્તોપલક્ખકો;
ધીરો યથાત્થ વાદી ચ,
એસ દૂતો વિધીયતે.

૧૦૭.પુત્તનત્ત ગુણોપેતો,

સત્થઞ્ઞો પિઠ્ઠપાચકો;
સૂરો ચ કથિનોચેવ,
સૂપકારો સ ઉચ્ચતે.

૧૦૮ઇઙ્ગિતા કારતત્તઞ્ઞો,
બલવા પિયદસ્સનો;
અપ્પમાદી સદા દક્ખો,
પતિહારો સ ઉચ્ચતે.

૧૦૯યસ્સ નત્થિ સયં પઞ્ઞા,
સત્થં તસ્સ કરોતિ કિં;
લોચનેહિ વિહીનસ્સ,
દપ્પણો કિંકરિસ્સતિ.

૧૧૦કિંકરિસ્સન્તિ વત્તારો,
સોતં યત્થ નવિજ્જતે;
નગ્ગકપણકે દેસે,
રજણો કિંકરિસ્સતિ.